

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

[૨૦૧૭] ૩ એસ.સી.આર. ૩૮૭

બાપુસાહેબ ચિમાસાહેબ નાઈક-નિમ્બાળકર (મૃત્યુ પામેલ વારસદારો મારફતે)

અને અન્ય

વિરુદ્ધ

મહેશ વિજયસિંહ રાજેભોસલે અને અન્ય.

(સિવિલ અપીલ નં. ૩૧૧૦/૨૦૧૨)

એપ્રિલ ૨૫, ૨૦૧૭

[અરુણ મિશ્રા અને એસ. અબ્દુલ નઝીર, ન્યાયમૂર્તિઓ]

લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩-આર્ટિકલ ૬૫ સ્પષ્ટીકરણ (બી) - લાગુ પડવાની

સ્થિતિ - ઠેરવવામાં આવ્યું: આર્ટિકલ ૬૫ સ્પષ્ટીકરણ (બી) હિન્દુ અથવા

મુસ્લિમ મહિલાના વારસદારને લાગુ પડતું નથી કે જે મિલકતની પૂર્ણ માલિક છે કારણ કે એવું કહી શકાય નહીં કે તે વ્યક્તિ મહિલાના અધિકારથી સ્વતંત્ર રીતે મિલકત માટે હક્કદાર બની હતી પરંતુ તેણીના મારફતે અધિકાર મેળવે છે – આવા વારસદાર દ્વારા કરવામાં આવેલ દાવો આર્ટિકલ ૬૫ સ્પષ્ટીકરણ (બી) દ્વારા સંચાલિત થતો નથી – હકીકતો પર, ૧૯૬૨ માં હિન્દુ મહિલા-એસબીના મૃત્યુ પર તેણી પાસેથી મિલકતનો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો, જે પૂર્ણ માલિક હતી – એવું કહી શકાય નહીં કે સદર મહિલાના વારસદાર એબી અથવા વાદીઓ એસબીના અધિકારોથી સ્વતંત્ર રીતે મિલકત માટે હક્કદાર બન્યા હતા – આમ, અલગ કબજા/વિભાજન માટે એબી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ દાવો આર્ટિકલ ૬૫ સ્પષ્ટીકરણ (બી) દ્વારા સંચાલિત થશે નહીં – હિન્દુ મહિલાના મૃત્યુ પર આર્ટિકલ ૬૫ મુજબ લિમિટેશન શરૂ થશે નહીં પરંતુ ૧૨ વર્ષની ગણતરી માટે લિમિટેશનનું શરૂઆતનું બિંદુ અન્યથા પ્રતિકૂળ કબજાની શરૂઆતની તારીખ હશે – જો કે, દાવો દાખલ કરવાની તારીખે સામાવાળાઓ પ્રતિકૂળ કબજામાં ન હતા અને વાદીઓ વિવાદિત જમીનના સંયુક્ત કબજામાં હતા તેવું સમવર્તી તારણ છે – લિમિટેશનનું શરૂઆતનું બિંદુ ૧૯૬૨ માં એસબીના મૃત્યુની તારીખ રહેશે નહીં કારણ કે તેણી પૂર્ણ માલિક હતી, જેથી ૧૨ વર્ષની મુદત પછી ૧૯૭૯ માં દાખલ કરાયેલ દાવો સમયબાધિત નથી.

કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮ – ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ – લાગુ પડવાની સ્થિતિ – ઠેરવવામાં આવ્યું; જો પછીના દાવામાં દાવાનું કારણ અગાઉના દાવાના દાવાના કારણથી અલગ હોય તો ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ લાગુ પડતો નથી – હકીકતો પર, વિભાજન માટેનો બીજો દાવો તે જ દાવાના કારણ અંગે ન હતો જેના પર અગાઉનો દાવો આધારિત હતો – વર્ષ ૧૯૬૨ માં પૂર્ણ માલિક એસબીના મૃત્યુના આધારે, એબી માલિક બન્યા અને વાદીઓને બદલામાં એબી પાસેથી વારસો મળ્યો હતો – હક્ક ઘોષણા માટે એબી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ અગાઉના દાવામાં દાવાનું કારણ નોંધપાત્ર રીતે અલગ હતું – આમ, વિભાજન માટેના દાવાનું કારણ અલગ હોવાથી અને હક્કપત્રક નોંધણી અંગેનો વિવાદ પાછળથી નક્કી કરવામાં આવ્યો હોવાથી, દાખલ કરવામાં આવેલ વિભાજન માટેનો દાવો ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ થી બાધિત કહી શકાય નહીં.

અપીલ ફગાવી દેતાં, કોર્ટે

ઠેરવ્યું: ૧.૧ લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ નું આર્ટિકલ ૬૫(બી) ત્યાં લાગુ પડે છે જ્યાં મહિલા વિવાદિત મિલકતના સંદર્ભમાં 'મર્યાદિત માલિક' હતી. આથી, જો વેચાણ કાયદેસરના હેતુઓ માટે ન હોય, તો તે એસ્ટેટ પર બંધનકર્તા રહેશે નહીં, પતિના વારસદારો કે જેઓ વિધવાના મૃત્યુ પછી એસ્ટેટ વારસામાં મેળવવા માટે હક્કદાર હશે, તેઓ ખરીદનાર પાસેથી મિલકતની વસૂલાત માટે

દાવો કરવા આવા મૃત્યુ પર હક્કદાર બનશે. કારણ કે તેમનો અધિકાર પતિ પાસેથી મેળવેલ હશે અને વિધવા પાસેથી નહીં, તે વિધવાથી સ્વતંત્ર હશે અને તેઓ આર્ટિકલ ૬૫ ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) ના અર્થમાં "વિધવાના મૃત્યુ પર મિલકતના કબજા માટે દાવો કરવા માટે હક્કદાર" વ્યક્તિઓ હશે. આથી, સદર સ્પષ્ટીકરણ તેમના દાવાને લાગુ પડશે અને તેઓ વિધવાના મૃત્યુથી ૧૨ વર્ષની મુદત માટે હક્કદાર બનશે જેની અંદર દાવો લાવી શકાય. [પેરા ૧૨][૩૯૮-૯-૭]

જગત રામ વિરુદ્ધ વરિન્દર પ્રકાશ (૨૦૦૬) ૪ એસ.સી.સી. ૪૮૨: [૨૦૦૬] ૩ એસ.સી.આર. ૨૦૭ – તફાવત દર્શાવ્યો.

હશમત બેગમ અને અન્ય વિરુદ્ધ મઝહર હુસૈન અને અન્ય (૧૮૮૮) આઈ.એલ.આર. ૧૦ અલ્. ૩૪૩; ધીસા સિંઘ અને અન્ય વિરુદ્ધ ગજરાજ સિંઘ એ.આઈ.આર. ૧૯૧૬ અવધ ૫૦; મોહમ્મદ યાકુબ વિરુદ્ધ બિહારી લાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૧૮ અવધ ૩૨; ઝરીફ ઉન-નિસા અને અન્ય વિરુદ્ધ ચૌધરી શફીક-ઉઝ-ઝમાન અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૨૩ અવધ ૧૮૫; મલ્લિકાર્જુન મહાદેવ બેલુરે વિરુદ્ધ અમૃત તુકારામ દામબરે અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૧૮ બોમ્બ. ૧૪૨; રણબીર સિંઘ અને અન્ય વિરુદ્ધ કરતાર સિંઘ અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૨૦૦૩ એસ.સી. ૧૮૫૮: [૨૦૦૩] ૨

એસ.સી.આર. ૨૯૧; અમર સિંઘ અને અન્ય વિરુદ્ધ સેવા રામ અને અન્ય
એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ પંજાબ ૫૩૦; હરક સિંઘ વિરુદ્ધ કૈલાશ સિંઘ અને અન્ય
એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ ૫૮. ૫૮૧; મસામત લુકાઈ પત્ની કાર્તિકરામ અને
અન્ય વિરુદ્ધ નિરંજન દયારામ અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ એમ.પી.
૧૬૦ – સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૧.૨ આર્ટિકલ ૬૫ નું સ્પષ્ટીકરણ (બી) હિન્દુ અથવા મોહમ્મદન મહિલાના
વારસદારને લાગુ પડતું નથી જે મિલકતની પૂર્ણ માલિક છે કારણ કે એવું કહી
શકાય નહીં કે તે વ્યક્તિ મહિલાના અધિકારથી સ્વતંત્ર રીતે મિલકત માટે
હક્કદાર બની હતી પરંતુ તેણીના મારફતે અધિકાર મેળવે છે. તેથી, આવા
વારસદાર દ્વારા કરવામાં આવેલ દાવો આર્ટિકલ ૬૫ ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) દ્વારા
સંચાલિત કહી શકાય નહીં. એવું કહી શકાય નહીં કે વાદીઓ દ્વારા વર્ષ ૧૯૭૯
માં ૧૨ વર્ષની મુદત પછી દાખલ કરાયેલ દાવો લિમિટેશનથી સંપૂર્ણપણે
બાધિત હતો, કારણ કે સદર અધિનિયમના આર્ટિકલ ૬૫ નું સ્પષ્ટીકરણ (બી)
માત્ર એવા કેસમાં જ લાગુ પડે છે જ્યાં મિલકતનો દાવો મહિલા મારફતે નહીં
પરંતુ અવસાન પામેલ મહિલાથી સ્વતંત્ર રીતે કરવામાં આવ્યો હોય. આર્ટિકલ
૬૫ ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) માં સમાવિષ્ટ "હક્કદાર" શબ્દનો સ્પષ્ટ અર્થ એ છે
કે વ્યક્તિ હિન્દુ અથવા મોહમ્મદન મહિલાના અધિકારથી સ્વતંત્ર રીતે હક્કદાર
છે. જો તેણી પૂર્ણ માલિક હોય તો આર્ટિકલ ૬૫(બી) ની કોઈ અરજી રહેશે

નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અધિકારને અન્ય કોઈ વ્યક્તિ સાથે જોડવો જરૂરી છે અને હિન્દુ અથવા મોહમ્મદન મહિલા સાથે નહીં, જે પણ સ્થિતિ હોય. હાલના કેસમાં, એસ.આર. ની પુત્રી એસબી ડ.ર.૧૯૫૮ ના રોજ મિલકતની પૂર્ણ માલિક બન્યા હતા અને ૧.૧૦.૧૯૬૨ ના રોજ તેમના મૃત્યુ પર, પ્રશ્નાસ્પદ ૧/૨ હિસ્સાના માલિક એવા એસબી પાસેથી મળેલી વારસાના આધારે એબીને અધિકાર પ્રાપ્ત થયો હતો. જ્યારે મિલકતનો દાવો પૂર્ણ માલિક એવી મહિલા, હિન્દુ અથવા મોહમ્મદન પાસેથી કરવામાં આવે છે, ત્યારે એવું કહી શકાય નહીં કે એબી અથવા વાદીઓ સદર મહિલા એટલે કે એસબીના અધિકારોથી સ્વતંત્ર રીતે મિલકત માટે હક્કદાર બન્યા હતા. આમ મહિલાના આવા વારસદાર દ્વારા અલગ કબજા/વિભાજન માટે દાખલ કરવામાં આવેલ દાવો આર્ટિકલ ૬૫ ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) દ્વારા સંચાલિત થશે નહીં. આવા કેસમાં હિન્દુ મહિલાના મૃત્યુ પર આર્ટિકલ ૬૫ ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) મુજબ લિમિટેશન શરૂ થશે નહીં. જો કે, ૧૨ વર્ષની ગણતરી માટે લિમિટેશનનું શરૂઆતનું બિંદુ અન્યથા પ્રતિકૂળ કબજાની શરૂઆતની તારીખ હશે. [પેરા ૮, ૯][૩૯૫-બી-ઈ; ૩૯૬-એ]

૧.૩ હાલના કેસમાં, કબજો ક્યારેય વાદીઓની વિરુદ્ધ પ્રતિકૂળ બન્યો ન હતો. એવું સમવર્તી તારણ નોંધાયેલું છે કે દાવો દાખલ કરવાની તારીખે વાદીઓ વિવાદિત જમીનના સંયુક્ત કબજામાં હતા. પ્રતિવાદીઓએ બેદખલીની દલીલ

લીધી છે અને દાવો એસબીના મૃત્યુના ૧૨ વર્ષ પછી દાખલ કરવામાં આવ્યો છે પરંતુ તેઓ તેમનો પ્રતિકૂળ કબજો સાબિત કરી શક્યા નથી. તેનાથી વિપરીત તારણ એ છે કે સી એ એબીના હક્કનો સ્વીકાર કર્યો હતો. તારણ એ છે કે ૧૯૭૬ સુધી, સી એ ક્યારેય એબીના હક્કનો ઇનકાર કર્યો ન હતો. જેમ કે ત્રણ કોર્ટો દ્વારા પ્રતિકૂળ કબજો સમવર્તી રીતે જણાવ્યો નથી અને આ કેસમાં લિમિટેશનનું શરૂઆતનું બિંદુ વર્ષ ૧૯૬૨ માં એસબીના મૃત્યુની તારીખ રહેશે નહીં કારણ કે તેણી પૂર્ણ માલિક હતી, તેથી સદર દાવો લિમિટેશનથી બાધિત કહી શકાય નહીં. [પેરા ૧૩][૩૯૮-એચ; ૩૯૯-એ-બી]

૨.૧ જો પછીના દાવામાં દાવાનું કારણ અગાઉના દાવાના દાવાના કારણથી અલગ હોય તો ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ સિવિલ પ્રોસિજર કોડ લાગુ પડતો નથી. હાલના કેસમાં, કેટલીક અન્ય મિલકતોમાં એક-અડધા હિસ્સાની ઘોષણા માટે અલગ દાવાના કારણ પર આધારિત અગાઉનો દાવો વર્ષ ૧૯૬૩ માં એબી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. તે સમયે પ્રશ્નાસ્પદ મિલકતનો દાવામાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો. નીચલી કોર્ટો દ્વારા એવું જણાવાયું હતું કે, ૧૯૬૩ નો દાવો ૧૯૫૭ ના લેખના આધારે અલગ દાવાના કારણ પર આધારિત હતો જ્યારે હાલના કેસમાં, દાવાનું કારણ અલગ છે. વર્ષ ૧૯૬૨ માં પૂર્ણ માલિક એસબીના મૃત્યુના આધારે એબી માલિક બન્યા અને વાદીઓને બદલામાં એબી પાસેથી વારસો મળ્યો હતો. આમ, હાલના કેસમાં વિભાજન માટેના દાવાનું

કારણ અલગ છે અને હક્કપત્રક નોંધણી અંગેનો વિંવાદ પાછળથી નક્કી કરવામા આવ્યો હતો. આમ, દાખલ કરવામાં આવેલ વિભાજન માટેનો દાવો ઓર્ડર ર રુલ ર સિવિલ પ્રોસિજર કોડથી બાધિત કહી શકાય નહીં. પ્રતિવાદીઓ વર્ષ ૧૯૭૯ માં મિલકત વેચવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા હતા જેથી દાવામાં વાદીઓએ વિભાજન અને અલગ કબજા માટે અરજ કરી હતી. વાદીઓ એબીના હયાતી દરમિયાન જમીનમાં હિતનો દાવો કરી શક્યા ન હોત અને એબી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ હક્ક ઘોષણા માટેના અગાઉના દાવામાં દાવાનું કારણ નોંધપાત્ર રીતે અલગ હતું. [પેરા ૧૫, ૧૪][૩૯૯-સી-એફ]

૨.૨ એવું કહી શકાય નહીં કે વિભાજન માટેનો બીજો દાવો તે જ દાવાના કારણ અંગે હતો જેના પર અગાઉનો દાવો આધારિત હતો. અગાઉના દાવાના દાવાના કારણના સંદર્ભમાં વાદી એક કરતાં વધુ દાદ મેળવવા માટે હક્કદાર ન હતા. તેથી, એવું કહી શકાય નહીં કે વાદીએ તે દાદ માટે દાવો કરવાનું બાકી રાખ્યું હતું જેના માટે બીજો દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. [પેરા ૧૬][૪૦૦-સી]

સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર (૧૯૭૭) ૨ એસ.સી.સી. ૨૮૮ [૧૯૭૭] ૨ એસ.સી.આર. ૫૫૫; સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિરુદ્ધ નેશનલ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની (૧૯૯૬) ૧ એસ.સી.સી. ૭૩૫: [૧૯૯૬] ૧

એસ.સી.આર. ૨૯૩; બંગાલ વોટરપ્રૂફ લિમિટેડ વિરુદ્ધ બોમ્બે વોટરપ્રૂફ
મેન્યુફેક્ચરિંગ કંપની (૧૯૯૭) ૧ એસ.સી.સી. ૯૯: [૧૯૯૬] ૮ સપિલ.
એસ.સી.આર. ૬૯૫; દેવા રામ વિરુદ્ધ ઈશ્વર ચંદ (૧૯૯૫) ૬ એસ.સી.સી.
૭૩૩ [૧૯૯૫] ૪ સપિલ. એસ.સી.આર. ૩૬૯; ગુરબક્ષ સિંઘ વિરુદ્ધ ભૂરામ
એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૮૧૦ – સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

| કેસ લો રેફરન્સ | | |

| --- | --- | --- |

| (૧૮૮૮) આઈ.એલ.આર. ૧૦ અદ્ધ. ૩૪૩ | સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો | પેરા ૯
|

| એ.આઈ.આર. ૧૯૧૮ બોમ્બ. ૧૪૨ | સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો | પેરા ૯ |

| [૨૦૦૬] ૩ એસ.સી.આર. ૨૦૭ | તફાવત દર્શાવ્યો | પેરા ૧૦ |

| [૨૦૦૩] ૨ એસ.સી.આર. ૨૯૧ | સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો | પેરા ૧૧ |

| એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ પંજાબ ૫૩૦ | સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો | પેરા ૧૨ |

| એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ પટ. ૫૮૧ | સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો | પેરા ૧૨ |

| એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ એમ.પી. ૧૬૦ | સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો | પેરા ૧૨ |

| [૧૯૭૭] ૨ એસ.સી.આર. ૫૫૫ | સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો | પેરા ૧૫ |

| [૧૯૯૬] ૧ એસ.સી.આર. ૨૯૩ | સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો | પેરા ૧૫ |

| [૧૯૯૬] ૮ સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૬૯૫ | સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો | પેરા ૧૫

|

| [૧૯૯૫] ૪ સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૩૬૯ | સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો | પેરા ૧૫

|

| એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૮૧૦ | સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો | પેરા ૧૫ |

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસડિક્શન: ૨૦૧૨ ની સિવિલ અપીલ નં. ૩૧૧૦.

સેકન્ડ અપીલ નં. ૩૭૦/૨૦૦૬ માં બોમ્બે હાઈકોર્ટ ઓફ જ્યુડિકેચરના તારીખ
૦૩.૦૩.૨૦૦૮ ના હુકમમાંથી અને રિવ્યુ પીટિશન નં. ૬/૨૦૦૮ માં તારીખ
૦૮.૧૦.૨૦૦૮ ના હુકમમાંથી.

અપીલકર્તા તરફે જે. પી. કામ, સિનિયર એડવોકેટ અને દિલીપ અન્નાસાહેબ
તૌર, એડવોકેટ્સ.

સામાવાળા તરફે એસ. બી. દેશમુખ, જયંત ભૂષણ, સિનિયર એડવોકેટ્સ,
સંદીપ એસ. દેશમુખ, નર હરિ સિંઘ, શશિભૂષણ પી. અડગાંવકર, રાણા સંદીપ
બુસા, એડવોકેટ.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તી અરુણ મિશ્રા દ્વારા આપવામાં આવેલ.

૧. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલ અને ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ તથા હાઈકોર્ટ દ્વારા સમર્થિત ચુકાદા અને હુકમનામાથી નારાજ પ્રતિવાદી દ્વારા હાલની અપીલ દાખલ કરેલ છે. વાદીઓ/સામાવાળાઓ કે જેઓ આનંદીબાઈના પુત્રો અને પુત્રીઓ છે, તેમણે ગામ જાવલી, તાલુકા ફલટણ, જિલ્લા સતારા ખાતે આવેલી સર્વે નંબર ૪૩/૨, ક્ષેત્રફળ ૩૧૯ એકર, ૩૬ ગુંઠાવાળી જમીનના વિભાજન માટે દાવો દાખલ કર્યો હતો. વાદીઓએ ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે આ જમીન વંશપરંપરાગત મિલકત હતી જે શરૂઆતમાં જગદેવરાવ દ્વારા વારસામાં મેળવવામાં આવી હતી, જેઓ ૧૯૨૮ માં અવસાન પામ્યા હતા. તેમને ત્રણ પત્નીઓ હતી, એટલે કે ભગીરથીબાઈ, ગજરાબાઈ અને કમલાબાઈ. તેઓ અનુક્રમે વર્ષ ૧૯૨૭, ૧૯૫૦ અને ૧૯૯૨ માં અવસાન પામ્યા હતા. જગદેવરાવને એક પુત્ર શંકરા રાવ ઉર્ફે બાજુરાવ હતો જેઓ ૬.૨.૧૯૫૮ ના રોજ અવસાન પામ્યા હતા. તેમની પુત્રી શકુંતલાબાઈ ૧.૧૦.૧૯૬૨ ના રોજ અવસાન પામી હતી. શકુંતલાબાઈ નિઃસંતાન અવસાન પામી હતી. શંકરા રાવના બહેન આનંદીબાઈ ઉર્ફે સુલોચનાને મિલકતનો વારસો મળ્યો. તેઓ પણ ૨૦.૧.૧૯૭૭ ના રોજ અવસાન પામ્યા. તેમની મિલકત તેમના પુત્રો અને પુત્રીઓ હોવાના નાતે વાદીઓ દ્વારા વારસામાં મેળવવામાં આવી હતી. આ દાવો ચિમાસાહેબ સામે દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો જેઓ પણ જગદેવરાવના

પુત્ર હતા. ચિમાસાહેબ ૧૮.૮.૧૯૮૨ ના રોજ અવસાન પામ્યા. બાપુ સાહેબ, અપીલકર્તા નંબર ૧ અને વિજયંતાદેવી, અપીલકર્તા નંબર ૨ તેમના વારસદારો છે.

૨. વાદીઓએ ભારપૂર્વક જણાવ્યું કે આ મિલકત મૂળ પરબતરાવ અને જગદેવરાવની હતી. પરબતરાવના મૃત્યુ પછી, તેમના પુત્ર બાપુ સાહેબને તેમની મિલકતનો વારસો મળ્યો. જગદેવરાવના મૃત્યુ પછી, તેમના બે પુત્રો એટલે કે ચિમાસાહેબ અને શંકરા રાવના નામોની નોંધણી કરવામાં આવી. શંકરા રાવને શકુંતલાબાઈ નામે એકમાત્ર પુત્રી હતી જે ૧.૧૦.૧૯૬૨ ના રોજ અવસાન પામી. તેણી અવિવાહિત હતી. આનંદીબાઈ ઉર્ફે સુલોચના, તેણીના પિતાના બહેન એટલે કે જગદેવરાવની પુત્રી હોવાના નાતે, તેણીની મિલકતના વારસદાર બન્યા. આનંદીબાઈએ અન્ય કેટલીક મિલકતમાં પોતાના હિસ્સાની ઘોષણા માટે વર્ષ ૧૯૬૩ માં સિવિલ દાવો દાખલ કર્યો હતો. આ દાવો મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેમને ૧/૨ હિસ્સાના માલિક જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે આનંદીબાઈ ઉર્ફે સુલોચના શકુંતલાબાઈના વારસદાર હતા. આ ચુકાદાને હાઈકોર્ટ દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું. શકુંતલાબાઈના મૃત્યુ પછી આનંદીબાઈના નામની નોંધણી કરવાની જરૂર હતી. વર્ષ ૧૯૭૬ માં વાદીઓને જાણવા મળ્યું કે પ્રશ્નાસ્પદ જમીન પર આનંદીબાઈનું નામ નોંધવામાં આવ્યું ન હતું. આનંદીબાઈ ઉર્ફે સુલોચનાએ અપીલ દાખલ કરી

જેમાં તેમની વિરુદ્ધ એકતરફી હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. જો કે પ્રતિવાદીઓ જમીન વેચવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા હોવાથી વિભાજન અને અલગ કબજા માટે દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો.

૩. પ્રતિવાદીઓએ પોતાના લેખિત કથનમાં એવી દલીલ કરી હતી કે આનંદીબાઈ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ અગાઉના સિવિલ દાવાઓમાં મિલકતનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો જેથી આ દાવો ઓર્ડર ૨ રુલ ૨, સિવિલ પ્રોસિજર કોડથી બાધિત હતો. એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે શંકરા રાવનું નામ તેમના હયાતી દરમિયાન નોંધાયેલું હતું અને તેમના મૃત્યુ પર, તે શકુંતલાબાઈના નામે નોંધાયું હતું. શંકરા રાવના હિસ્સાનું વિભાજન કરવામાં આવ્યું હતું અને ચિમાસાહેબના હિસ્સામાં ફાળવવામાં આવ્યું હતું. ચિમાસાહેબે વર્ષ ૧૯૬૨ માં વાદીના અધિકારનો ઇનકાર કર્યો હતો અને ૧૨ વર્ષથી વધુ સમયથી પૂર્ણ માલિક તરીકે મિલકતનો ઉપભોગ કરી રહ્યા હતા. તેથી, દાવો લિમિટેશનથી બાધિત હતો.

૪. ટ્રાયલ કોર્ટે દાવો મંજૂર કર્યો અને દાવાની તારીખે વાદીઓ અને પ્રતિવાદીઓને દાવાની જમીનના સહ-માલિકો અને સંયુક્ત કબજામાં હોવાનું ઠેરવ્યું. પ્રતિવાદીઓ એકમાત્ર અનન્ય કબજામાં ન હતા. આનંદીબાઈ ઉર્ફે સુલોચનાના અધિકાર, હક્ક અને હિતનો ચિમાસાહેબ દ્વારા ૧૬.૭.૧૯૭૬

પહેલાં ઇનકાર કરવામાં આવ્યો ન હતો. વાદીનું કોઈ બેદખલી થયું ન હતું. વિભાજન માટેના દાવાને લિમિટેશનથી બાધિત કહી શકાય નહીં. કે તે ઓર્ડર ૨ રુલ ૨, સિવિલ પ્રોસિજર કોડના જોગવાઈઓથી બાધિત ન હતો. અપીલ કોર્ટે પણ આ તારણોને સમર્થન આપ્યું હતું. દાખલ કરવામાં આવેલ સેકન્ડ અપીલ પણ વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી હતી, જેથી હાલની અપીલ.

૫. અપીલકર્તાઓ તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ મિ. જે.પી. કામ દ્વારા એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ના આર્ટિકલ ૬૫(બી) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ મુજબ દાવો સ્પષ્ટપણે લિમિટેશનથી બાધિત હતો. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કબજો વાદીઓના હિતની પ્રતિકૂળ હતો, કારણ કે તેઓ વર્ષ ૧૯૬૨ માં અવસાન પામેલ હિન્દુ મહિલા શકુંતલાબાઈ મારફતે દાવો કરી રહ્યા હતા, વર્ષ ૧૯૭૯ માં ૧૨ વર્ષ પછી દાખલ કરાયેલ દાવો સ્પષ્ટપણે લિમિટેશનથી બાધિત હતો. તે સિવાય, આનંદીબાઈ દ્વારા દાખલ કરાયેલ અગાઉના દાવામાં મિલકતનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો જેથી વાદીઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ હાલનો દાવો ઓર્ડર ૨ રુલ ૨, સિવિલ પ્રોસિજર કોડમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ દ્વારા સ્પષ્ટપણે બાધિત હતો.

૬. સામાવાળાઓ તરફે વિજ્ઞાન સિનિયર એડવોકેટ મિ. એસ.બી. દેશમુખ દ્વારા રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આર્ટિકલ ૬૫(બી) લાગુ પડતું નથી કારણ કે શકુંતલાબાઈ મિલકતના પૂર્ણ માલિક હતા અને ત્રણ કોર્ટો દ્વારા સમવર્તી તારણો નોંધવામાં આવ્યા હતા કે પ્રતિવાદીઓ પ્રતિકૂળ કબજામાં ન હતા અને દાવો દાખલ કરવાની તારીખે વાદીઓ સંયુક્ત કબજામાં હતા. વર્ષ ૧૯૬૩ માં દાખલ કરાયેલ હક્ક ઘોષણા માટેના અગાઉના દાવા માટે દાવાનું કારણ અલગ હોવાથી, વાદીઓને વર્ષ ૧૯૭૭ માં આનંદીબાઈ દ્વારા છોડવામાં આવેલી મિલકતનો વારસો મળ્યો હતો. હક્ક ઘોષણા માટેના અગાઉના સિવિલ દાવામાં, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે આનંદીબાઈ શકુંતલાબાઈના હિસ્સાના વારસદાર બન્યા હતા. વિભાજન માટેના પછીના દાવાને ઓર્ડર ૨ રુલ ૨, સિવિલ પ્રોસિજર કોડમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ દ્વારા બાધિત કહી શકાય નહીં. આનંદીબાઈ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ હક્ક ઘોષણા માટેનો અગાઉનો દાવો એક અલગ મિલકત સંબંધિત હતો.

૭. પ્રથમ આપણે અપીલકર્તાઓ તરફે આર્ટિકલ ૬૫ સ્પષ્ટીકરણ (બી) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના આધારે રજૂ કરાયેલ લિમિટેશનના પ્રશ્ન પર ધ્યાન દોરીએ છીએ જે નીચે મુજબ છે:

"આર્ટિકલ ૬૫:

કપ. સ્થાવર મિલકત અથવા તેમાંના કોઈ હિતનો હક્કના આધારે કબજો મેળવવા માટે. | બાર વર્ષ | જ્યારે પ્રતિવાદીનો કબજો વાદીની વિરુદ્ધ પ્રતિકૂળ બને ત્યારે.

સ્પષ્ટીકરણ – આ આર્ટિકલના હેતુઓ માટે–

(એ) જ્યાં દાવો શેષાધિકારી, ઉત્તરાધિકારી (મકાનમાલિક સિવાય) અથવા વસિયતદાર દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં પ્રતિવાદીનો કબજો ત્યારે જ પ્રતિકૂળ બન્યો હોવાનું ગણાશે જ્યારે, કેસ મુજબ, શેષાધિકારી, ઉત્તરાધિકારી અથવા વસિયતદારની એસ્ટેટ કબજામાં આવે;

(બી) જ્યાં દાવો હિન્દુ કે મુસ્લિમ મહિલાના મૃત્યુ પર સ્થાવર મિલકતના કબજા માટે હક્કદાર હિન્દુ અથવા મુસ્લિમ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં પ્રતિવાદીનો કબજો ત્યારે જ પ્રતિકૂળ બન્યો હોવાનું ગણાશે જ્યારે સદર મહિલા મૃત્યુ પામે;

(સી) જ્યાં દાવો હુકમનામાના અમલીકરણમાં વેચાણ વખતે ખરીદનાર દ્વારા

કરવામાં આવ્યો હોય જ્યારે નિર્ણય-દેવાદાર વેચાણની તારીખે કબજા બહાર હતો, ત્યાં ખરીદનારને કબજા બહાર રહેલા નિર્ણય-દેવાદારનો પ્રતિનિધિ માનવામાં આવશે."

૮. અપીલકર્તાઓ તરફે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વર્ષ ૧૯૬૨ માં શકુંતલાબાઈના મૃત્યુ પર આનંદીબાઈ મિલકતના કબજા માટે હક્કદાર બન્યા હતા. મૂળ પ્રતિવાદી ચિમાસાહેબના નામની નોંધણી કરવામાં આવી હતી અને વર્ષ ૧૯૬૨ માં શકુંતલાબાઈના મૃત્યુની તારીખથી ચિમાસાહેબનો કબજો પ્રતિકૂળ બન્યો હતો. આમ વાદીઓ દ્વારા વર્ષ ૧૯૭૯ માં ૧૨ વર્ષની મુદત પછી દાખલ કરવામાં આવેલ દાવો લિમિટેશનથી સંપૂર્ણપણે બાધિત હતો. અમે આ રજૂઆત સ્વીકારવામાં અસમર્થ છીએ કારણ કે સદર અધિનિયમના આર્ટિકલ ૬૫ નું સ્પષ્ટીકરણ (બી) માત્ર એવા કેસમાં જ લાગુ પડે છે જ્યાં મિલકતનો દાવો મહિલા મારફતે નહીં પરંતુ અવસાન પામેલ મહિલાથી સ્વતંત્ર રીતે કરવામાં આવ્યો હોય. આર્ટિકલ ૬૫ ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) માં સમાવિષ્ટ "હક્કદાર" શબ્દનો સ્પષ્ટ અર્થ એ છે કે વ્યક્તિ હિન્દુ અથવા મોહમ્મદન મહિલાના અધિકારથી સ્વતંત્ર રીતે હક્કદાર છે. જો તેણી પૂર્ણ માલિક હોય તો આર્ટિકલ ૬૫(બી) ની કોઈ અરજી રહેશે નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અધિકારને અન્ય કોઈ વ્યક્તિ સાથે જોડવો જરૂરી છે અને હિન્દુ અથવા મોહમ્મદન મહિલા સાથે નહીં, જે પણ સ્થિતિ હોય. હાલના કેસમાં, શંકરા

રાવની પુત્રી શકુંતલાબાઈ ડ.ર.૧૯૫૮ ના રોજ મિલકતના પૂર્ણ માલિક બન્યા હતા અને ૧.૧૦.૧૯૬૨ ના રોજ તેમના મૃત્યુ પર, પ્રશ્નાસ્પદ ૧/૨ હિસ્સાના માલિક એવા શકુંતલાબાઈ પાસેથી મળેલી વારસાના આધારે આનંદીબાઈને અધિકાર પ્રાપ્ત થયો હતો. જ્યારે મિલકતનો દાવો પૂર્ણ માલિક એવી મહિલા, હિન્દુ અથવા મોહમ્મદન પાસેથી કરવામાં આવે છે, ત્યારે એવું કહી શકાય નહીં કે આનંદીબાઈ અથવા વાદીઓ સદર મહિલા એટલે કે શકુંતલાબાઈના અધિકારોથી સ્વતંત્ર રીતે મિલકત માટે હક્કદાર બન્યા હતા. આમ મહિલાના આવા વારસદાર દ્વારા અલગ કબજા/વિભાજન માટે દાખલ કરવામાં આવેલ દાવો આર્ટિકલ ૬૫ ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) દ્વારા સંચાલિત થશે નહીં. આવા કેસમાં હિન્દુ મહિલાના મૃત્યુ પર આર્ટિકલ ૬૫ ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) મુજબ લિમિટેશન શરૂ થશે નહીં. જો કે, ૧૨ વર્ષની ગણતરી માટે લિમિટેશનનું શરૂઆતનું બિંદુ અન્યથા પ્રતિકૂળ કબજાની શરૂઆતની તારીખ હશે.

૯. હશમત બેગમ અને અન્ય વિરુદ્ધ મઝહર હુસૈન અને અન્ય (૧૮૮૮) આઈ.એલ.આર. ૧૦ અદ્દ. ૩૪૩ માં, ડિવિઝન બેંચે એવો અભિપ્રાય આપ્યો છે કે આર્ટિકલ ૬૫ ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) માં "હક્કદાર" શબ્દનો અર્થ "હિન્દુ કે મોહમ્મદન મહિલાના અધિકારથી સ્વતંત્ર રીતે હક્કદાર" તરીકે સમજવાનો રહેશે. ધીસા સિંઘ અને અન્ય વિરુદ્ધ ગજરાજ સિંઘ એ.આઈ.આર. ૧૯૧૬ અવધ ૫૦, મોહમ્મદ યાકુબ વિરુદ્ધ બિહારી લાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૧૮ અવધ

૩૨, અને ઝરીફ ઉન-નિસા અને અન્ય વિરુદ્ધ ચૌધરી શફીક-ઉઝ-ઝમાન અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૨૩ અવધ ૧૮૫ માં પણ આવો જ અભિપ્રાય લેવામાં આવ્યો છે. આર્ટિકલ ૬૫ નું સ્પષ્ટીકરણ (બી) હિન્દુ અથવા મોહમ્મદન મહિલાના વારસદારને લાગુ પડતું નથી જે મિલકતની પૂર્ણ માલિક છે કારણ કે એવું કહી શકાય નહીં કે તે વ્યક્તિ મહિલાના અધિકારથી સ્વતંત્ર રીતે મિલકત માટે હક્કદાર બની હતી પરંતુ તેણીના મારફતે અધિકાર મેળવે છે. તેથી, આવા વારસદાર દ્વારા કરવામાં આવેલ દાવો આર્ટિકલ ૬૫ ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) દ્વારા સંચાલિત કહી શકાય નહીં, જેમ કે લિમિટેશન એક્ટના આર્ટિકલ ૧૪૧ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતાં હશ્મત બેગમ અને અન્ય (ઉપર મુજબ), ઘીસા સિંઘ (ઉપર મુજબ), મોહમ્મદ ચાકુબ (ઉપર મુજબ), ઝરીફ ઉન-નિસા અને અન્ય (ઉપર મુજબ); અને મલિકાર્જુન મહાદેવ બેલુરે વિરુદ્ધ અમૃત તુકારામ દામબરે અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૧૮ બોમ્બ. ૧૪૨ માં ઠેરવવામાં આવ્યું છે.

૧૦. અપીલકર્તા તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન કાઉન્સિલે જગત રામ વિરુદ્ધ વરિન્દર પ્રકાશ (૨૦૦૬) ૪ એસ.સી.સી. ૪૮૨ માં આ કોર્ટના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો છે. સદર કેસમાં શ્રીમતી કિર્પીને જીવે ત્યાં સુધી દાવાની મિલકતમાં આજીવન હિત આપવામાં આવ્યું હતું અને તેમના મૃત્યુ પછી મિલકત તેમની પુત્રી શ્રીમતી મનશાન દ્વારા વારસામાં મેળવવાની હતી. ટ્રાયલ કોર્ટે

લિમિટેશનથી બાધિત હોવાના કારણે દાવો ફગાવી દીધો હતો. પ્રથમ અપીલ મંજૂર કરવામાં આવી હતી જેને સેકન્ડ અપીલમાં હાઈકોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવી હતી અને હાઈકોર્ટ દ્વારા તે મંજૂર કરવામાં આવી હતી. એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે કિર્પીને ભરણપોષણનો કોઈ અધિકાર ન હતો. આ કેસ હિન્દુ સક્સેશન એક્ટની કલમ ૧૪(૨) હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યો હતો અને કલમ ૧૪(૧) હેઠળ નહીં. વર્ષ ૧૯૮૨ માં દાખલ કરાયેલ દાવો લિમિટેશનથી બાધિત હતો કારણ કે આજીવન હિત ધરાવતી વિધવા પ.૯.૧૯૬૭ ના રોજ અવસાન પામી હતી અને તેણીના મૃત્યુના ૧૨ વર્ષની અંદર કબજા માટેનો દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો ન હતો. આ કોર્ટે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે દાવો લિમિટેશનથી બાધિત હતો, આર્ટિકલ ૬૫(બી) પર આધાર રાખીને, આ કોર્ટે નીચે મુજબ નક્કી કર્યું છે:

> "૩. સુંદરે પોતાના હયાતી દરમિયાન, પોતાની પુત્રી શ્રીમતી મનશાન (વાદીના માતા) ના નામે ૨૩.૬.૧૯૨૦ ના રોજ બક્ષિસ લેખ કરી આપી હતી. તેઓ ૧૭.૯.૧૯૪૧ ના રોજ અવસાન પામ્યા. ૩.૮.૧૯૪૫ ના રોજ સુંદરના વિધવા શ્રીમતી કિર્પીએ શ્રીમતી મનશાન સામે દાવો દાખલ કર્યો હતો જે અંતે સમાધાનમાં પરિણમ્યો હતો કે શ્રીમતી કિર્પી જ્યાં સુધી જીવિત રહેશે ત્યાં સુધી દાવાની મિલકતનો ભોગવટો કરશે અને તેમના મૃત્યુ પછી મિલકત તેમની પુત્રી મનશાન દ્વારા વારસામાં મેળવવામાં આવશે. એવું જણાય છે કે ૨૩.૮.૧૯૫૮

ના રોજ, શ્રીમતી કિર્પીએ તેમની બીજી પુત્રીના પુત્ર એટલે કે પ્રતિવાદી વરિન્ડર પ્રકાશના નામે દત્તક લેખ કર્યો અને તેમના નામે બક્ષિસ લેખ પણ કરી આવ્યો. વાદીના માતા શ્રીમતી મનશાને બક્ષિસ લેખ રદ કરવા માટે અને દત્તક વિધાન ગેરકાયદેસર હોવાની ઘોષણા માટે ૨૭.૫.૧૯૫૯ ના રોજ દાવો દાખલ કર્યો. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ૧૬.૧.૧૯૬૦ ના રોજ દાવો મંજૂર કરવામાં આવ્યો. ૫.૯.૧૯૬૭ ના રોજ સુંદરના વિધવા શ્રીમતી કિર્પી અવસાન પામ્યા. શ્રીમતી મનશાન દ્વારા મેળવવામાં આવેલ હુકમનામાને અંતે પ્રતિવાદી દ્વારા હાઇકોર્ટ સમક્ષ લેટર્સ પેટેન્ટ અપીલમાં પડકારવામાં આવ્યું હતું, જે ૧૮.૧૧.૧૯૮૧ ના રોજ ફગાવી દેવામાં આવ્યું હતું.

> ૬. અમારા મતે, દાવો લિમિટેશનથી બાધિત હતો તેવું ઠેરવવામાં હાઇકોર્ટ સાચી હતી. લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ નું આર્ટિકલ ૬૫ સ્થાવર મિલકત અથવા હક્કના આધારે તેમાંના કોઈપણ હિતનો કબજો મેળવવા માટે લિમિટેશનની મુદત નિયત કરે છે જ્યાં દાવો હિન્દુ કે મુસ્લિમ મહિલાના મૃત્યુ પર સ્થાવર મિલકતના કબજા માટે હક્કદાર હિન્દુ અથવા મુસ્લિમ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોય. આર્ટિકલ ૬૫(બી) સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જોગવાઈ કરે છે કે "પ્રતિવાદીનો કબજો ત્યારે જ પ્રતિકૂળ બન્યો હોવાનું ગણાશે જ્યારે સદર મહિલા મૃત્યુ પામે". નિયત કરાયેલ લિમિટેશન ૧૨ વર્ષની છે જે તે તારીખથી શરૂ થાય છે જ્યારે પ્રતિવાદીનો કબજો વાદી વિરુદ્ધ પ્રતિકૂળ બને છે. વિદ્વાન કાઉન્સિલે રજૂઆત કરી હતી કે લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ના આર્ટિકલ ૬૫ ને ધ્યાનમાં રાખીને

દાવો પ્રતિવાદીનો કબજો પ્રતિકૂળ બન્યો તે તારીખથી ૧૨ વર્ષની અંદર દાખલ કરવો પડતો હતો અને તેથી, હિન્દુ મહિલા ક્યારે અવસાન પામી તે નિર્ણયક હતું. આ રજૂઆતને ટકાવી રાખવી શક્ય નથી કારણ કે આર્ટિકલ પોતે જ જોગવાઈ કરે છે કે પ્રતિવાદીનો કબજો ત્યારે જ પ્રતિકૂળ બન્યો હોવાનું ગણાશે જ્યારે સદર મહિલા મૃત્યુ પામે. આમ, હિન્દુ મહિલા જે તારીખે અવસાન પામી તે તારીખથી લિમિટેશન ચાલતી નથી અને તે અન્ય કોઈ તારીખથી ચાલવાનું શરૂ થશે તેવી દલીલને કોઈ અવકાશ નથી. અમારા મતે, હાઈકોર્ટે વાજબી રીતે ઠેરવ્યું છે કે વાદી દ્વારા હિન્દુ મહિલા એટલે કે શ્રીમતી કિર્પીના મૃત્યુના ૧૨ વર્ષની અંદર દાવો દાખલ કરવો જોઈતો હતો, અને સદર દાવો ૧૨ વર્ષની અંદર દાખલ કરવામાં આવ્યો ન હોવાથી લિમિટેશનથી બાધિત હતો. પ્રતિવાદીની તરફેણમાં કરવામાં આવેલ દત્તક લેખ અને બક્ષિસ લેખ સંબંધિત પેઝિંગ મુકદ્દમાનો ઘણો ઉપયોગ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. અમારી સમક્ષ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે બાબત હજુ પણ પેઝિંગ હોવાથી અને વાદીનો દાવો ૧૬.૧.૧૯૬૦ ના રોજ મંજૂર કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં, વાદી જ્યાં સુધી લેટર્સ પેટેન્ટ અપીલ હાઈકોર્ટ દ્વારા ફગાવી દેવામાં ન આવે એટલે કે ૧૮.૧૧.૧૯૮૧ સુધી હાલનો દાવો દાખલ કરી શક્યા ન હોત. આ રજૂઆતમાં કોઈ તથ્ય નથી કારણ કે હાઈકોર્ટ સમક્ષ પેઝિંગ મુકદ્દમામાં વાદીએ દાવાની જમીનના કબજાની માંગણી કરી ન હતી. હાઈકોર્ટે સાચી રીતે નિર્દેશ કર્યો છે કે જો વાદીએ પેઝિંગ બાબતમાં પ્લીડિંગ્સમાં સુધારાની માંગ કરી હોત અને કબજા

માટેના હુકમનામાની માંગ કરી હોત તો પણ કાનૂની સ્થિતિ અલગ હોત. તેમણે તેમ ન કર્યું હોવાથી, તેમણે શ્રીમતી કિર્પીના મૃત્યુના ૧૨ વર્ષની અંદર દાવાની જમીનના કબજા માટે દાવો દાખલ કરવો જોઈતો હતો, જે કરવામાં તેઓ નિષ્ફળ રહ્યા."

આ નિર્ણય સંપૂર્ણપણે તફાવત ધરાવે છે કારણ કે કિર્પીને આજીવન હિત હતું અને સદર વિધવાના પ.૯.૧૯૬૭ ના રોજ અવસાન પર વાદીઓ કબજા માટે હક્કદાર બન્યા હતા. આ દાવો ૧૪.૧૨.૧૯૮૨ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેને લિમિટેશનથી બાધિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો. હાલના કેસમાં શકુંતલાબાઈને આજીવન હિત ન હતું પરંતુ તેઓ મિલકતના પૂર્ણ માલિક હતા, તેથી હાલના કેસમાં આર્ટિકલ ૬૫(બી) ની કોઈ અરજી નથી.

૧૧. રણબીર સિંઘ અને અન્ય વિરુદ્ધ કરતાર સિંઘ અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૨૦૦૩ એસ.સી. ૧૮૫૮ માં આ કોર્ટના બીજા નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ લેવામાં આવી શકે છે, જેમાં આ કોર્ટે એ હકીકતની પૃષ્ઠભૂમિમાં અવલોકન કર્યું હતું કે વિધવાને તેના પતિ અને ભાઈની વંશપરંપરાગત મિલકતમાં આજીવન એસ્ટેટ વારસામાં મળી હતી. પક્ષકારો રૂઢિચુસ્ત પરંપરા દ્વારા શાસિત હતા જે હેઠળ વંશપરંપરાગત મિલકતમાં આજીવન એસ્ટેટ ધરાવતી વિધવાને હસ્તાંતરણનો અધિકાર નથી. ૧૯૩૬ ના સમયમાં વિધવાએ તેના મૃતક પતિના

સમપાર્શ્વિકોને કેટલીક મિલકતોની મૌખિક બક્ષિસ કરી હતી. ૧૯૬૮ માં વિધવાના અવસાન પર, તેણીની પુત્રી-વાદીએ મિલકતોમાં હિસ્સાના કબજા માટે સમપાર્શ્વિકો સામે દાવો દાખલ કર્યો હતો. એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે સદર દાવો પંજાબ એક્ટ ઓફ ૧૯૨૦ દ્વારા શાસિત ન હતો અને ૨.૯.૧૯૬૮ ના રોજ તેણીની માતાના મૃત્યુ પર વાદીને ઉત્પન્ન થયેલા દાવાના કારણની તારીખથી ૧૨ વર્ષની અંદર કબજા માટેનો દાવો દાખલ કરી શકાય છે, જે સ્પષ્ટપણે આર્ટિકલ ૬૫(બી) હેઠળ હતો પરંતુ તે ફરીથી એવો કેસ હતો જ્યાં માતા આજીવન હિત ધરાવતી હતી. હાલની બાબતમાં, શકુંતલાબાઈ આજીવન હિત ધરાવતા ન હોવાથી, સદર અધિનિયમના આર્ટિકલ ૬૫(બી) ની કોઈ અરજી નથી.

૧૨. જ્યાં મહિલા વિવાદિત મિલકતના સંદર્ભમાં 'મર્યાદિત માલિક' હતી ત્યાં આર્ટિકલ ૬૫(બી) લાગુ પડે છે. આથી, જો વેચાણ કાયદેસરના હેતુઓ માટે ન હોય, તો તે એસ્ટેટ પર બંધનકર્તા રહેશે નહીં, પતિના વારસદારો કે જેઓ વિધવાના મૃત્યુ પછી એસ્ટેટ વારસામાં મેળવવા માટે હક્કદાર હશે, તેઓ ખરીદનાર પાસેથી મિલકતની વસૂલાત માટે દાવો કરવા આવા મૃત્યુ પર હક્કદાર બનશે. કારણ કે તેમનો અધિકાર પતિ પાસેથી મેળવેલ હશે અને વિધવા પાસેથી નહીં, તે વિધવાથી સ્વતંત્ર હશે અને તેઓ આર્ટિકલ ૬૫ ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) ના અર્થમાં "વિધવાના મૃત્યુ પર મિલકતના કબજા માટે

દાવો કરવા માટે હક્કદાર" વ્યક્તિઓ હશે. આથી, ઉપરોક્ત સ્પષ્ટીકરણ તેમના દાવાને લાગુ પડશે અને તેઓ વિધવાના મૃત્યુથી ૧૨ વર્ષની મુદત માટે હક્કદાર બનશે જેની અંદર દાવો લાવી શકાય, જેમ કે અમર સિંઘ અને અન્ય વિરુદ્ધ સેવા રામ અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ પંજાબ ૫૩૦, હરક સિંઘ વિરુદ્ધ કૈલાશ સિંઘ અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ પટ. ૫૮૧; અને મસામત લુકાઈ પત્ની કાર્તિકરામ અને અન્ય વિરુદ્ધ નિરંજન દયારામ અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ એમ.પી. ૧૬૦ ના ફૂલ બેંચના ચુકાદાઓમાં ઠેરવવામાં આવ્યું છે.

૧૩. હાલના કેસમાં કબજો ક્યારેય વાદીઓની વિરુદ્ધ પ્રતિકૂળ બન્યો ન હતો. એવું સમવર્તી તારણ નોંધાયેલું છે કે દાવો દાખલ કરવાની તારીખે વાદીઓ વિવાદિત જમીનના સંયુક્ત કબજામાં હતા. પ્રતિવાદીઓએ બેદખલીની દલીલ લીધી છે અને દાવો શકુંતલાબાઈના મૃત્યુના ૧૨ વર્ષ પછી દાખલ કરવામાં આવ્યો છે પરંતુ તેઓ તેમનો પ્રતિકૂળ કબજો સાબિત કરી શક્યા નથી. તેનાથી વિપરીત તારણ એ છે કે ચિમાસાહેબે આનંદીબાઈના હક્કનો સ્વીકાર કર્યો હતો. તારણ એ છે કે ૧૯૭૬ સુધી, ચિમાસાહેબે ક્યારેય આનંદીબાઈના હક્કનો ઇનકાર કર્યો ન હતો. ગમે તે હોય. જેમ કે ત્રણ કોર્ટો દ્વારા પ્રતિકૂળ કબજો સમવર્તી રીતે જણાયો નથી અને આ કેસમાં લિમિટેશનનું શરૂઆતનું બિંદુ વર્ષ ૧૯૬૨ માં શકુંતલાબાઈના મૃત્યુની તારીખ રહેશે નહીં કારણ કે તેઓ પૂર્ણ

માલિક હતા, તેથી સદર દાવો લિમિટેશનથી બાધિત કહી શકાય નહીં.

૧૪. કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજરના ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ થી દાવો બાધિત હોવા અંગે અપીલકર્તાઓ તરફે ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલ બીજા પ્રશ્ન પર આવતાં, એટલું કહેવું પૂરતું છે કે કેટલીક અન્ય મિલકતોમાં અડધા હિસ્સાની ઘોષણા માટે અલગ દાવાના કારણ પર આધારિત અગાઉનો દાવો આનંદીબાઈ દ્વારા વર્ષ ૧૯૬૩ માં દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. તે સમયે પ્રશ્નાસ્પદ મિલકતનો દાવામાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો. નીચલી કોર્ટો દ્વારા એવું જણાવાયું હતું કે, ૧૯૬૩ નો દાવો ૧૯૫૭ ના લેખના આધારે અલગ દાવાના કારણ પર આધારિત હતો જ્યારે હાલના કેસમાં, દાવાનું કારણ અલગ છે. વર્ષ ૧૯૬૨ માં પૂર્ણ માલિક શકુંતલાબાઈના મૃત્યુના આધારે આનંદીબાઈ માલિક બન્યા અને વાદીઓને બદલામાં આનંદીબાઈ પાસેથી વારસો મળ્યો હતો. આમ વિભાજન માટે હાલના કેસમાં દાવાનું કારણ અલગ છે અને હક્કપત્રક નોંધણી અંગેનો વિંવાદ પાછળથી નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો. આમ, દાખલ કરવામાં આવેલ વિભાજન માટેનો દાવો કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજરના ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ થી બાધિત કહી શકાય નહીં. પ્રતિવાદીઓ વર્ષ ૧૯૭૯ માં મિલકત વેચવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા હતા જેથી દાવામાં વાદીઓએ વિભાજન અને અલગ કબજા માટે અરજ કરી હતી. વાદીઓ આનંદીબાઈના હયાતી દરમિયાન જમીનમાં હિતનો દાવો કરી શક્યા ન હોત અને આનંદીબાઈ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ

હક્ક ઘોષણા માટેના અગાઉના દાવામાં દાવાનું કારણ નોંધપાત્ર રીતે અલગ હતું.

૧૫. જો પછીના દાવામાં દાવાનું કારણ અગાઉના દાવાના દાવાના કારણથી અલગ હોય તો સિવિલ પ્રોસિજર કોડનો ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ લાગુ પડતો નથી, જેમ કે આ કોર્ટે સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર (૧૯૭૭) ૨ એસ.સી.સી. ૨૮૮ માં ઠેરવ્યું છે. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિરુદ્ધ નેશનલ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની (૧૯૯૬) ૧ એસ.સી.સી. ૭૩૫ માં, જ્યારે પ્રથમ દાવો બેંક ગેરંટી અમલમાં મૂકવા માટે દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો જ્યારે બીજો દાવો મૂળ કરારના ભંગ બદલ નુકસાનીનો દાવો કરવા માટે હતો, ત્યારે આ કોર્ટે નક્કી કર્યું કે પછીનો દાવો સિવિલ પ્રોસિજર કોડના ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ થી બાધિત ન હતો. સતત અથવા પુનરાવર્તિત ખોટા કામના કેસમાં અનુરૂપ સતત અથવા પુનરાવર્તિત દાવાના કારણો રહેશે જ્યારે પ્રથમ દાવો વાદીના ટ્રેડ માર્કના ભંગ પર આધારિત હતો, બીજો દાવો અગાઉનો દાવો દાખલ કર્યા પછી તેના ટ્રેડ માર્કના સતત કૃત્ય અથવા ભંગ અને સતત પાર્સિંગ ઓફ ના કૃત્ય પર હતો, બંગાલ વોટરપ્રૂફ લિમિટેડ વિરુદ્ધ બોમ્બે વોટરપ્રૂફ મેન્યુફેક્ચરિંગ કંપની (૧૯૯૭) ૧ એસ.સી.સી. ૯૯ માં, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે બે દાવાઓમાં દાવાના કારણો અલગ હતા જેથી સિવિલ પ્રોસિજર કોડના ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ નો બાધ લાગુ પડતો નથી. સિવિલ પ્રોસિજર કોડના ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ ની લાગુ

પડવાની સ્થિતિ માટે અગાઉના દાવામાં અને પછીના દાવામાં દાવાના કારણોની સમાનતા સ્થાપિત કરવી એ આવશ્યક જરૂરિયાત છે જેથી બાધ લાગુ કરી શકાય, જેમ કે દેવા રામ વિરુદ્ધ ઈશ્વર ચંદ (૧૯૯૫) ૬ એસ.સી.સી. ૭૩૩ અને ગુરબક્ષ સિંઘ વિરુદ્ધ ભૂરાલાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૮૧૦ માં ઠેરવવામાં આવ્યું છે.

૧૬. હાલના કેસમાં એવું કહી શકાય નહીં કે વિભાજન માટેનો બીજો દાવો તે જ દાવાના કારણ અંગે હતો જેના પર અગાઉનો દાવો આધારિત હતો. અગાઉના દાવાના દાવાના કારણના સંદર્ભમાં વાદી એક કરતાં વધુ દાદ મેળવવા માટે હક્કદાર ન હતા. તેથી, એવું કહી શકાય નહીં કે વાદીએ તે દાદ માટે દાવો કરવાનું બાકી રાખ્યું હતું જેના માટે બીજો દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. સંયુક્ત મિલકતના સંદર્ભમાં વિભાજન માટેનો દાવો સતત ચાલતા દાવાના કારણ પર આધારિત છે, જેથી વિભાજન માટેના દાવાને કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજરના ઓર્ડર ૨ રુલ ૨ થી બાધિત કહી શકાય નહીં. તેનાથી વિપરીત રજૂઆત સ્વીકારવા માટે ખૂબ જ નબળી છે.

૧૭. પરિણામે, અપીલમાં ગુણદોષનો અભાવ હોવાથી, ફગાવી દેવાને પાત્ર છે અને તે આથી ફગાવી દેવામાં આવે છે. અપીલકર્તાઓ દ્વારા આજથી બે મહિનાની મુદતની અંદર સુપ્રિમ કોર્ટ બાર એસોસિએશન વેલ્ફેર ટ્રસ્ટને રૂ.

રૂ૫,૦૦૦/- નો ખર્ચ ચૂકવવાનો રહેશે.

નિધિ જૈન

અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી.

This judgment has been translated using AI Tool

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.